

УДК 336.77

Сергєєва О.С.

*кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри банківської справи
Одеського національного економічного університету*

Сівкова К.О.

*студентка кредитно-економічного факультету
Одеського національного економічного університету*

СУЧАСНИЙ СТАН БАНКІВСЬКОГО СПОЖИВЧОГО КРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ

MODERN SITUATION OF BANKING CONSUMER LENDING IN UKRAINE

АНОТАЦІЯ

У статті охарактеризовано діяльність українських банків у сфері споживчого кредитування. Розглянуто динаміку основних макроекономічних показників, які впливають на споживче кредитування в Україні. Проведено аналіз стану споживчого кредитування в сучасних умовах. Описано діяльність банків – лідерів у сфері споживчого кредитування в Україні. Досліджено взаємний вплив основних макроекономічних показників на динаміку обсягів споживчого кредитування в Україні.

Ключові слова: банки, споживче кредитування, ВВП, безробіття, доходи населення, прострочена заборгованість клієнтів.

АННОТАЦИЯ

В статье охарактеризована деятельность украинских банков в сфере по-ребительского кредитования. Рассмотрена динамика основных макроэкономических показателей, влияющих на потребительское кредитование в Украине. Проведен анализ состояния потребительского кредитования в современных условиях. Описана деятельность банков – лидеров в сфере потребительского кредитования. Исследовано взаимное влияние основных макроэкономических показателей на динамику объемов потребительского кредитования в Украине.

Ключевые слова: потребительское кредитование, ВВП, безработица, доходы населения, просроченная задолженность.

ANNOTATION

The activity of Ukrainian banks in the sphere of consumer lending is characterized in the article. The dynamics of the main macroeconomic indicators affecting consumer lending in Ukraine is considered. The analysis of the situation of consumer lending in modern conditions is carried out. The activity of the leading banks in the sphere of consumer crediting is described. The mutual influence of the main macroeconomic indicators on the dynamics of consumer lending in Ukraine is investigated.

Keywords: consumer lending, GDP, unemployment, incomes of the population, overdue debts.

Постановка проблеми. Економічний розвиток України, як й усіх держав світу, неможливо уявити без банківських криз, які періодично виникають і супроводжують діяльність банків, впливаючи на їх фінансові результати, а також на всі сфери життєдіяльності суспільства, знижуючи його добробут.

Зазначимо, що причинами таких банківських криз можуть бути як негативні наслідки політичної нестабільності, недосконалість законодавства у сфері кредитування, так і недостатній розвиток інституцій кредитного ринку, а також законодавства у сфері кредитування. Це є підґрунтям до погіршення основних макроеко-

номічних показників, що означає ріст інфляції, зниження ВВП, зростання темпів безробіття і, нарешті, зниження доходів і купівельної спроможності населення, а це, своєю чергою, є визначальним фактором у споживчому кредитуванні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам розвитку споживчого кредитування в науковій літературі приділяється належна увага. Основи його сутності й функціонування досліджені такими вченими, як: А. Сміт, А. Маршалл, М. Туган-Барановський, М. Алексеєнко, О. Євтух, М. Савлук, Р. Тиркало, О. Лаврушин та ін. Ученими і практиками зроблено вагомий внесок у розвиток теорії і практики споживчого кредиту та ризиків, що його супроводжують. Також вивченням зв'язку доходів населення і кредитування займалися Т.П. Носова та А.В. Сьомін [1]. О.С. Сергєєвою було відзначено взаємозв'язок доходів населення та їх вплив на формування грошових потоків банків [2]. Напрямами вдосконалення роботи банків України з проблемними активами займалися Л. Слобода і Н. Дунас [3].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на достатню кількість публікацій по даній темі, нині залишаються не досить чітко окреслені аспекти взаємозв'язку і впливу макроекономічних показників на обсяги споживчого кредитування, а також на рівень проблемної заборгованості населення за такими кредитами.

Мета статті полягає у характеристиці стану споживчого кредитування у сучасних умовах, а також взаємозв'язку основних макроекономічних показників із динамікою обсягів та якістю споживчих позичок.

Виклад основного матеріалу дослідження. Кредитування населення в Україні сьогодні є дуже перспективним напрямом діяльності банків як у теорії, так і на практиці, адже кредитори можуть за допомогою цього перетворити свої тимчасово вільні кошти в дохідні активи. Також ресурсна база українських банків нині складається переважно з короткострокових депозитів через ризики, пов'язані з нестабільною економіко-політичною ситуацією в країні,

а також через недостатньо високу довіру населення до банків, тому останні надають перевагу короткостроковим кредитам населенню на споживчі потреби.

Для того щоб вирішити проблеми на ринку споживчого кредитування, потрібно спочатку дослідити причини, які породжують ці проблеми. Вважаємо за доцільне розподілити такі причини на зовнішні та внутрішні (рис. 1).

До зовнішніх причин віднесемо такі: глобалізаційні та інтеграційні процеси в банківському секторі, що призвели до припливу іноземного капіталу в банківську систему України та, врешті-решт, до кризи перекредитування; девальвація гривні, яка призвела до того, що валютні проблемні кредити були перераховані і знизився рівень платоспроможності позичальників; втрати банків у результаті політичної нестабільності в Криму та неможливості продовжувати свою діяльність на даній території; проведення АТО на сході України також вплинуло на погіршення якості активів на цій території.

До внутрішніх причин слід віднести ті, які породжують проблеми всередині самих банківських установ, а саме: неправильна стимуляційно-мотиваційна робота з менеджерами щодо надання споживчих кредитів, яка призвела до того, що під час кризи 2007–2008 рр. метою

було надати якомога більше позичок, нехтуючи їх якістю; недостатньо диверсифікований кредитний портфель, що підвищує кредитний ризик (проте надмірна диверсифікація також може бути ризиковою, адже банк не завжди має змогу залучити достатню кількість персоналу з високим рівнем кваліфікації в різних галузях економіки); помилки персоналу, допущені в процесі складання кредитного договору; помилки під час оцінки фінансового стану та кредитної історії клієнтів; порушення посадових інструкцій.

Індикаторами проблем у суспільно-економічному житті населення прийнято вважати основні макроекономічні показники: ВВП на душу населення, рівень інфляції, доходів населення і безробіття.

Спочатку проаналізуємо такий основний макроекономічний показник, як ВВП на душу населення в доларах США (рис. 2). З рисунку чітко видно, що даний показник досить чутливий до світових економічних криз (у 2009 р. відбулося падіння на 34,6% порівняно з минулим роком), а також до військово-політичних чинників (у 2014 р. порівняно з 2013 р. спостерігалось зменшення на 25,2%).

Щодо реального ВВП, то у II кварталі 2017 р. порівняно з попереднім кварталом (з урахуванням сезонного фактора) він збільшився на 0,6%

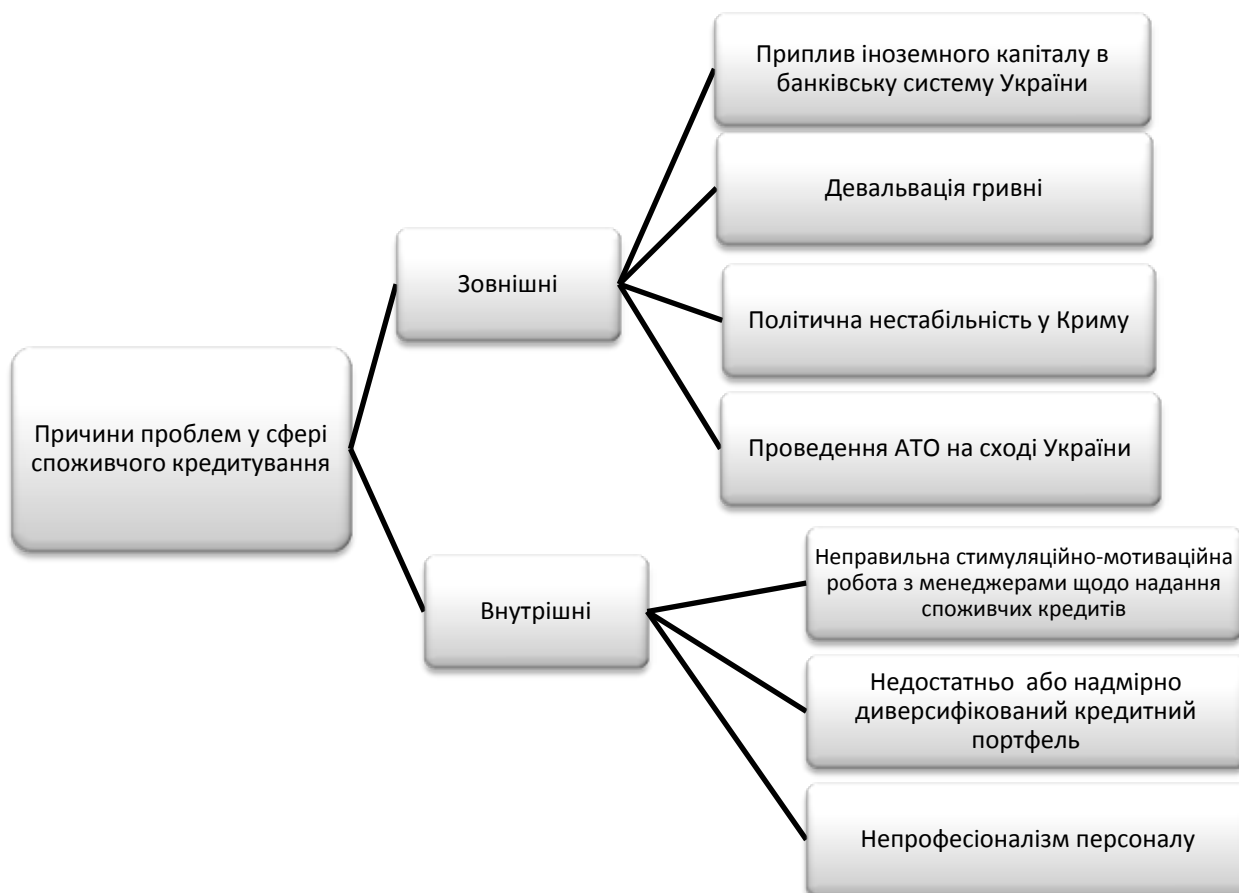

Рис. 1. Причини, які призводять до проблем у сфері споживчого кредитування в Україні (складено авторами)

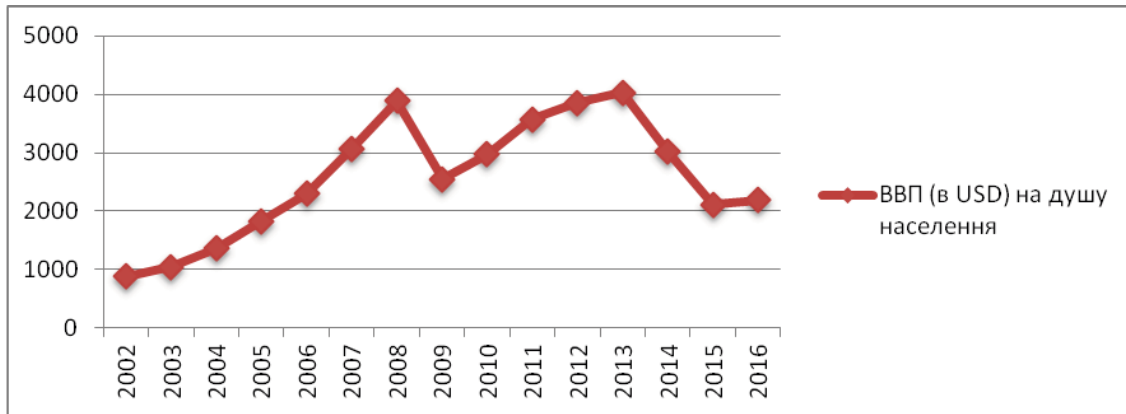

Рис. 2. Динаміка ВВП на душу населення за 2002–2016 рр., дол. США [4]

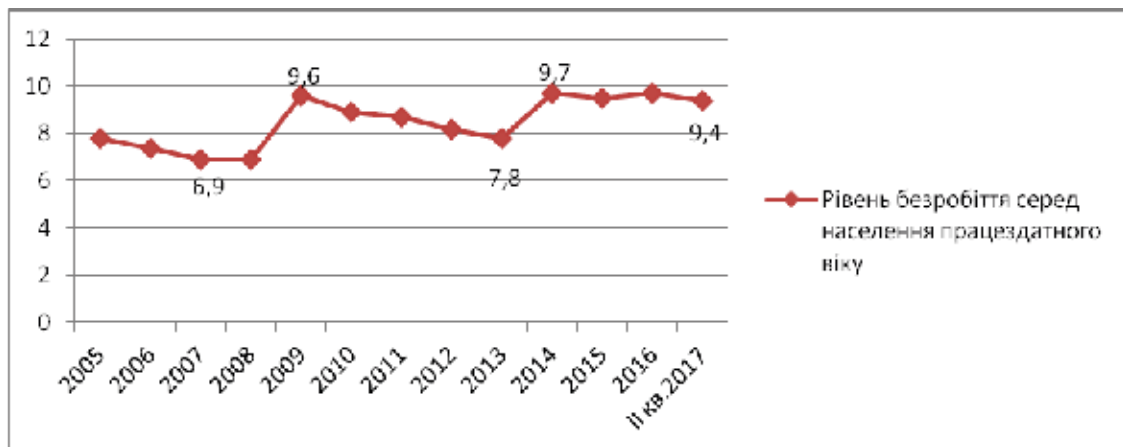

Рис. 3. Динаміка рівня безробіття серед населення України працездатного віку за 2005 – II квартал 2017 р. [5]

(567 658 млн. грн.), а порівняно з II кварталом 2016 р. – на 2,4%.

Якщо звернути увагу на категорії кінцевого використання ВВП, то найбільшу питому вагу (67,3%) займають кінцеві споживчі витрати домашніх господарств [5]. Це досить важливий фактор, адже якщо домашнім господарствам не вистачає грошових коштів для задоволення усіх своїх потреб, то вони користуються споживчим кредитом.

Також потребує значної уваги розгляд розміру реального наявного доходу та рівня безробіття населення України як суб'єкта споживчого кредитування. В Україні склалася така ситуація, що основні суб'єкти створення робочих місць та доходу громадян – представники малого та середнього бізнесу – зазнають податкового натиску та не відчують впевненості у завтрашньому дні. Державним органам влади та регіональним органам управління необхідно завчасно розробляти та реалізовувати соціальні гарантії у сфері зайнятості населення працездатного віку.

Вважаємо за необхідне проаналізувати динаміку показника, який характеризує складне соціально-економічне явище, за якого частина економічно активного населення не має роботи й заробітку, тобто рівень безробіття (рис. 3).

В Україні (без урахування тимчасово окупованих територій Автономної Республіки Крим, міста Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції) в червні 2017 р. рівень безробіття серед працездатного населення порівняно з попереднім місяцем дещо зменшився і становив 9,4%.

Якщо дослідити динаміку індексу споживчих цін наростаючим підсумком в Україні за період з 2007 р. по вересень 2017 р., то можна помітити, що підсумковий індекс споживчих цін за цей період становив 406,1%, що є досить прикромю цифрою для населення України, яке перебуває у так званій продовольчій небезпеці (за міжнародними критеріями продовольча небезпека настає тоді, коли понад 60% від загальних витрат населення – витрати на продовольство). Для виходу за рамки продовольчої небезпеки необхідно підвищувати платоспроможність населення України, тобто підвищувати розмір реального наявного доходу.

Розглянемо ще один важливий показник – реальний наявний дохід населення. У 2016 р. вперше за три роки спостерігався ріст реального наявного доходу населення (рис. 5). Якщо порівняти рівень безробіття та реального наявного доходу, можна помітити оберенну

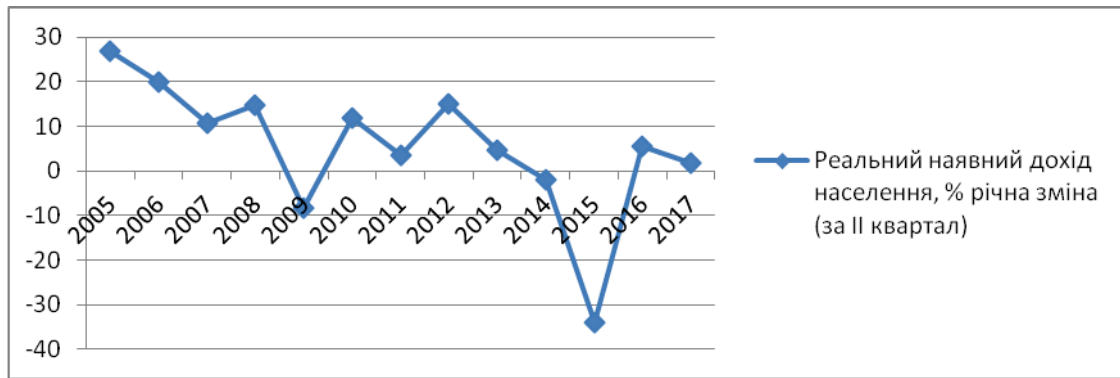

Рис. 4. Динаміка реального наявного доходу населення за II квартал з 2005 по 2017 р., %, річна зміна [5]

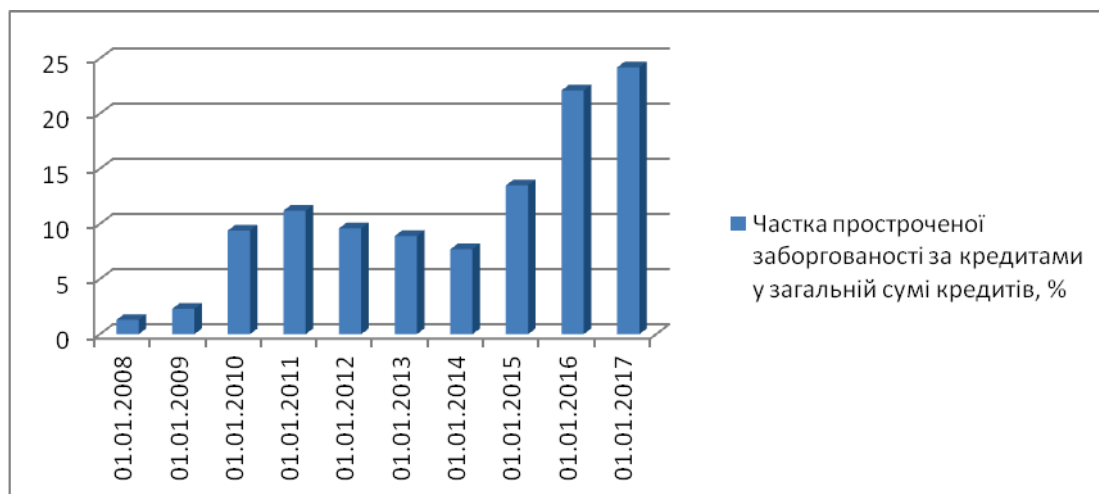

Рис. 5. Частка простроченої заборгованості за кредитами у загальній сумі кредитів за 2008–2016 рр., % [6]

залежність, тобто зростання безробіття викликає зменшення реального наявного доходу населення.

Як бачимо на рис. 4, реальний наявний дохід, який визначений з урахуванням цінового чинника, у II кварталі 2017 р. порівняно з II кварталом 2016 р. зменшився на 3,9 в. п.

Така динаміка реального наявного доходу та рівня безробіття, своєю чергою, негативно впливає на зростання простроченої заборгованості за кредитами, що є головною проблемою в секторі споживчого кредитування, а також на зменшення попиту на самі споживчі кредити (рис. 5, 6).

Погіршення стану українських підприємств після нової хвилі девальвації гривні і зубожіння населення негативно позначилося на платоспроможності позичальників, і в результаті частка простроченої заборгованості за кредитами, наданими резидентам, у вересні 2017 р. становила 376 191 млн. грн., що на 33,5% більше, ніж у вересні минулого року [6].

Серед причин, які впливають на зростання простроченої заборгованості за кредитами, слід виокремити зниження ділової активності, стрімкий розвиток інфляційних процесів,

недостатню платоспроможність населення та нестачу коштів у підприємств. Така негативна ситуація призводить до нарощування резервів та докапіталізації банківських установ в умовах відсутності джерел доходів для цього, як результат – історично високий збиток банківського сектору за 2016 р. (159,4 млрд. грн.). Проте нині банківський сектор повернувся до прибуткової діяльності: за чотири місяці 2017 р. сукупний чистий прибуток банків виріс на 20,9 млрд. грн. і становив 9,4 млрд. грн. [7].

Проведемо дослідження поведінки банків в Україні на ринку кредитування (рис. 6).

Отже, можна зробити висновки, що чотири роки поспіль кредитний портфель платоспроможних банків практично не змінювався. У січні-травні валові кредити за фіксованим курсом скоротилися на 0,7%. У цей час усі банки, крім іноземних, нарощували кредитування фізичних осіб у гривні. Найбільшу частку в кредитах фізичним особам займає споживче кредитування: за перші вісім місяців 2017 р. відбулося зростання обсягу наданих споживчих кредитів на 7,8%, здебільшого без застави.

Невелике пожвавлення на ринку споживчого кредитування можна пов'язати з невеликим

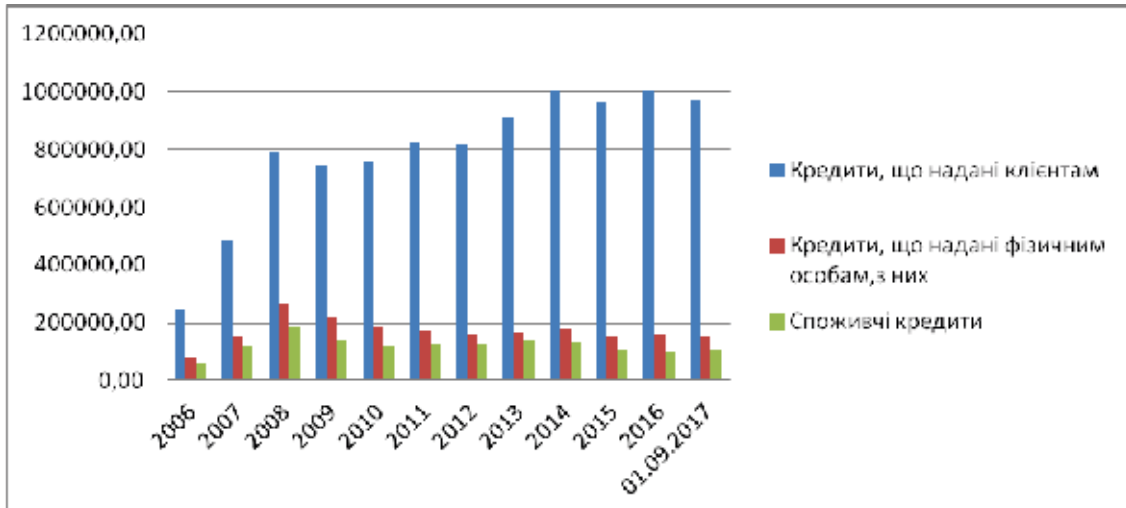

Рис. 6. Динаміка кредитів клієнтам та часток кредитів фізичним особам і споживчих кредитів за 2006–01.09.2017, млн. грн. [6]

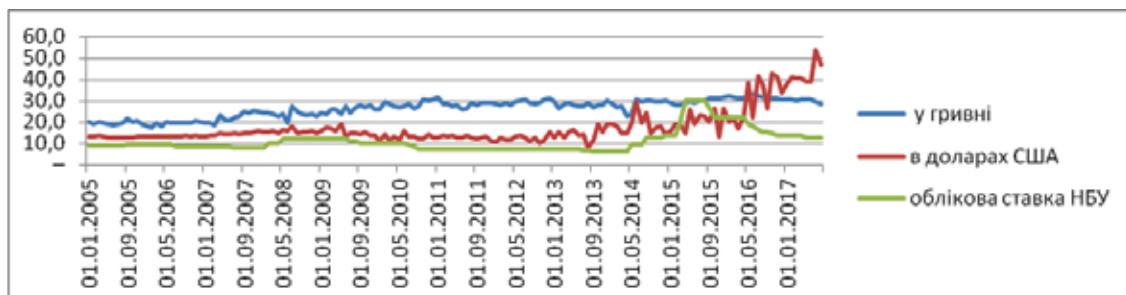

Рис. 7. Динаміка облікової ставки НБУ та процентної ставки за кредитами на поточні потреби в розрізі валют за 2005–01.08.2017, % [6]

зниженням облікової ставки НБУ, яка нині становить 12,5% (рис. 7).

Проте слід зазначити, що зниження облікової ставки не завжди тягне за собою зниження процентної ставки за споживчими кредитами. На рисунку видно, що між ними немає кореляції, наприклад у червні 2014 р. облікова ставка підвищилася, а ставка за кредитами зменшилася на 4,7 в. п. Також спостерігаємо тенденцію збільшення попиту на споживчі кредити в кінці кожного року напередодні новорічних свят, тобто в коливаннях обсягів споживчих кредитів присутній сезонний складник.

У регіональному розрізі лідерами за кількістю наданих споживчих кредитів є банки Київської, Одеської та Дніпропетровської областей (рис. 8).

Станом на 01.09.2017 на ці регіони припадало 51,4% від загальної суми всіх виданих споживчих кредитів. Така концентрація пов'язана із зосередженням фінансового та виробничого потенціалу України у цих регіонах.

Серед банків – лідерів із надання споживчих кредитів слід назвати ПАТ «КБ «ПриватБанк», ПАТ «Укросоцбанк», ПАТ «Альфа-Банк», ПАТ «ОТП Банк» і ПАТ «ПУМБ».

Висновки. Отже, у статті виявлено, що споживче кредитування є досить перспективним

сектором діяльності українських банків. Проте надання і супроводження споживчих кредитів супроводжується низкою проблем, які викликані, на нашу думку, як зовнішніми, так і внутрішніми чинниками.

Для того щоб дослідити зміни в динаміці обсягів споживчих кредитів, нами було спочатку охарактеризовано ситуацію з основними макроекономічними показниками. Ми виявили, що негативна динаміка ВВП на душу населення, реального наявного доходу та рівня безробіття також негативно впливає на динаміку обсягів та якості наданих споживчих кредитів. Також слід зазначити, що процентна ставка за споживчими кредитами не завжди пов'язана і орієнтується на облікову ставку Національного банку України.

Для того щоб зменшити ризики в секторі надання споживчих позичок, потрібно підвищити фінансову спроможність населення, відновити його довіру до банківської системи України, а також підвищувати рівень фінансової освіченості громадян і забезпечити належний рівень захисту споживачів банківських послуг. Позитивним є те, що виконавчі органи влади приділяють цьому належну увагу. У 2012 р. Кабінетом Міністрів України була затверджена Стратегія реформування системи захисту прав

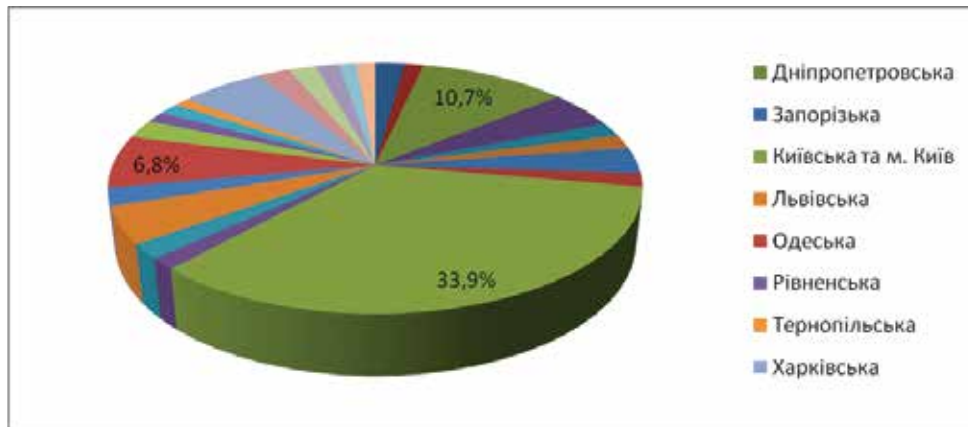

Рис. 8. Регіональний розріз кількості наданих споживчих кредитів станом на 01.09.2017, % [6]

споживачів на ринках фінансових послуг на 2012–2017 рр., а у червні 2017 р. набув чинності Закон України «Про споживче кредитування», який розширює права позичальників і покладає додаткові обов'язки на кредиторів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Носова Т.П. Современная система кредитования физических лиц / Т.П. Носова, А.В. Семин // Финансы и кредит. – 2007. – № 29. – С. 28–31.
2. Сергєєва О.С. Управління грошовими потоками банків : дис. ... канд. ек. наук : спец. 08.00.08 / О.С. Сергєєва. – Одеса, 2015. – 282 с.
3. Слобода Л. Напрями вдосконалення роботи банків України з проблемними активами в посткризовий період / Л. Слобода, Н. Дунас // Вісник НБУ. – 2011. – № 4. – С. 46–51.
4. Валовий внутрішній продукт України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://index.minfin.com.ua/index/gdp/>.
5. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
6. Грошово-кредитна статистика [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=27843415&cat_id=44578#1.
7. Звіт про фінансову стабільність [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=32236491.